

**Alejandro Llano, *Deseo y Amor*
(En diàleg con Marcel Proust).**

Madrid: Ediciones Encuentro, 2013,
195 pàg.

En un món en què la filosofia ha anat quedant relegada, tot sovint, a un debat estèril –tot i que apassionant– entre especialistes, allunyat de la realitat i tancat en si mateix, és agradable retrobar un llibre de filosofia que retorna a la realitat, a la quotidianitat més absoluta, a les categories més hodiernes, sense deixar de banda, tanmateix, el rigor i la força racional que són l'essència del discurs filosòfic. Aquest regal al lector és l'obra que ens ocupa. Té el mèrit inqüestionable de retornar a l'escenari filosòfic la temàtica de l'amor i la seva relació amb el desig.

Tot i que sigui poc rellevant, sí que és significatiu el fet d'apuntar que, en les 195 pàgines de text, distribuïdes en 18 capítols i un pròleg, hi ha 246 notes a peu de pàgina i hem comptat 235 citacions d'autoritats, que provenen del món de la literatura (de Quevedo a Octavio Paz; no hi hem comptat les citacions de Proust), de la filosofia (de sant Agustí a Wittgenstein) o de les ciències humanes (Nussbaum o Illouz), per posar-ne alguns exemples. Cal afegir-hi les citacions i referències dels grans especialistes en Proust (Descombes, Malraux, Girard...).

Es tracta, doncs, d'una obra de maduresa, de lenta digestió de moltes lectures, de reflexió antiga, que té un *basso continuo*: Marcel Proust. Un dels grans orígens del text és la fascinació de l'autor per l'obra de Proust, que esdevé l'«interlocutor significatiu» (pàg. 9), ja que «Proust me ensenya

con frecuencia la otra cara de lo que yo estoy barruntando sobre el amor y el deseo» (pàg. 10). Un altre dels orígens és la reflexió mateixa sobre l'amor, que «aunque se trate de un tema sobre el que apenas había escrito hasta ahora de manera explícita, pienso que –en cierto sentido– es como si desde el inicio de mis estudios universitarios me hubiera estado preparando para acometerlo» (pàg. 9). Aquesta doble deu d'inspiració permet unir la filosofia i la literatura, camps als quals l'autor s'ha dedicat intensament al llarg de la vida, i que tenen una relació directa amb l'amor. La clau de volta del tema és «qué sentido tiene, y si es verdad, la afirmación “Dios es amor”» (pàg. 9).

A més, és una obra que no vol fer concessions ideològiques a la galeria, al públic, a la trivialització, i per això a voltes defensa punts de vista que no són usuals en el nostre món cultural: «prefiero correr el riesgo de pisar terreno prohibido antes que tratar de complacer a muchos y no interesar a casi nadie» (pàg. 11).

Així doncs, quina relació hi ha entre desig i amor? El desig és anterior a l'amor, o l'amor és anterior al desig? Quin paper juga l'altre en aquesta disquisició, en aquesta reflexió? Hi ha formes d'amor, unes amb més valor que unes altres? Aquestes preguntes, centrals en qualsevol discurs sobre l'amor, neixen de la lectura de Proust. Cal llegir el capítol darrer –19: *La verdad del amor*– per entendre quin ha estat el recorregut que ha seguit l'autor: «A lo largo de este libro se me ha ido haciendo patente algo que en modo alguno tenía claro cuando comencé a proyectarlo, ni siquiera cuando empecé a escribirlo. La primera hi-

pótesis que se abrió camino en mi esquema inicial era la siguiente: el amor constituye la realización del deseo» (pàg. 189). Però aquesta posició inicial es veu contrastada per «las lecturas sucesivas de Proust, cada vez más sosegadas y atentas» (pàg. 190), que li fan veure que aquesta concepció de l'amor l'aboca necessàriament al fracàs, a la decepció. El somni de Proust («Deseaba un gran amor», citat a la pàgina 62 i a la 190) és irrealitzable, no pot escapar-se del món del somni. Cal, per tant, saltar a una nova evidència: «*Lo primero es el amor*. Proposición que, a mi juicio, revela lo que ahora considero *la verdad del amor*» (pàg. 190). La veritat de l'amor és aquesta primacia, que el diferencia del tot del desig. És aquest recorregut que es palesa en el decurs del llibre. Els primers capítols acaren el desig i l'amor, des de la perspectiva del desig: ànsia i set, *impossible satisfacció, insaciables o cap a l'amor...* en una mena d'ascensió platònica. El capítol 5: *Allò primer és l'amor* marca un punt d'inflexió (com hem vist, està lligat al capítol darrer: *La veritat de l'amor*). El tema ara és l'amor (*conversió, sub specie aeternitatis, les tribulacions de l'amor, esperança i cura, l'altre, l'amor com a absència, imaginació, fidelitat o ruptura?*), amb alguna digressió cap a la literatura i el desig: *secrets del desig, gelosia, desig mimètic...* I acaba amb dues conclusions: la que fa referència a Proust (*amor i literatura*) i la que fa referència al text (*la veritat de l'amor*).

Proposem descompondre el text a partir dels que ens sembla que en són els vectors directors. D'una banda, Proust. I d'altra banda, el desig i l'amor. Les paraules que acompanyen cadascun d'aquests tres elements tenen la funció de marcar al lector

les direccions i relacions que s'hi estableixen. Però també cal remarcar que el discurs té un punt de partida *irrenunciable*, un autèntic axioma, que és una concepció de l'ésser humà dimensionat cap a la transcendència, amb autèntics ressos personalistes (intentem evitar les etiquetes). El discurs està sentit, pensat i escrit (pensem que aquest és l'ordre) des de la fe, des de l'obertura a la transcendència.

Comencem, doncs, per Proust. El professor Llano el coneix i l'ha recorregut multitud de vegades. Tenim com a testimonis *Deseo, violencia y sacrificio*, especialment en el capítol 1, «Relatos de deseo», o l'article «Cervantes y Proust: la literatura como conversión según René Girard», de la revista *Anthropos* (núm. 213, 2006). En tots dos casos, la relació Llano-Proust està triangulada per René Girard. Proust, com hem vist, hi és present com una veu discordant, com una font d'inspiració, com un exemple. Els personatges de Proust desitgen, però des d'un solipsisme, un egoisme, que no els deixa estimar: «La gran paradoja que recorre la obra de Proust es la vinculación del amor con la ausencia, y la presencia con el tedio» (pàg. 150). Els exemples es van posant sense interrupció. Per això són amors que fracassen. Perquè no busquen en l'altre més que a un mateix. Aquesta *curvatio seipsum* (que és el mal, segons Speamann: pàg. 79, i també 127 i 171) és la clau del desig. I, en la mesura que l'essència de l'home és el desig, és la clau de l'home mateix: «El hombre es un ser deseante» (pàg. 35); «La persona humana es un ser de deseos porque le falta mucho más de lo que posee» (pàg. 19). Desig i temporalitat van lligats de la mà. I per això els

moments de felicitat que depenen d'aquesta dimensió consisteixen a eliminar tots dos elements. Aquesta és l'experiència final, conclusiva, del temps recuperat. Vegeu el relat precís que se'n fa en els capítols *Conversion* i *Sub specie aeternitatis*. Però aquesta experiència és també temporal. En la mesura que Proust prescindeix de tota transcendència, tot queda en la immanència, en la dependència fenomènica de l'espai i del temps: «La finitud de los seres humanos no es superable a causa de su definitiva debilidad terrenal. El gran personaje ausente en este drama es el absolutamente Otro» (pàg. 94). Els personatges proustians es busquen a si mateixos en les diverses relacions que estableixen; són éssers que desitgen, però que no arriben a estimar, ja que es parteix de la premissa que l'amor ha de néixer del desig. Es tracta de la mediació interna de la qual parla Girard (Cfr. cap. 12: *Deseo mimético*).

Un altre element que fa de Proust un referent necessari és que, en la novel·la, Proust *es* novel·la. La recerca és una recerca de si. I, quan es tracta de l'amor i el desig, aquesta qualitat autoreferencial és molt important, i «en el caso de Proust, es crucial: que el despliegue vital del propio escritor está implicado en el propio discurrir de su obra» (pàg. 179); «El narrador se crea a sí mismo, a través de todo lo que ha vivido y, especialmente, por medio de su propia escritura. Es la escritura la que hace al narrador, y no a la inversa» (pàg. 181). Per això el final de la novel·la és el final del protagonista. I de l'autor. Té un valor catàrtic, de retorn a la realitat i al sentit: la mort d'Alonso Quijano o el temps recobrat de Proust. És en aquest sentit –i Llano ens ho

recorda (pàg. 125)– que Girard dirà que «tots els finals de novel·la són conversions».

Pel que fa al primer vector, Proust, és suficient. Anem al segon, el desig. Ja s'ha vist que l'ésser humà és desig: set, ànsia i insatisfacció. Temporalitat, dependència, possessió. En definitiva, satisfacció sense felicitat, sense plenitud: «El hombre y la mujer somos así: necesitados, sedientos, insatisfechos. El deseo nos arrastra, pero nunca nos colma. Y el amor parece sólo el recuerdo de un momento feliz, más cercano a la penumbra del sueño que a la evidencia de la vigilia» (pàg. 25). D'alguna manera, el concepte de desig ressona en una citació d'un diccionari francès de principis del segle XIX, on diu que el desig (de *de-* i *side-rum*) és l'absència radical d'estrelles. I afegeix: «El desig té sempre la boca seca i les mans buides». Aquest és l'home, i així són també els diversos personatges que van apareixent en l'obra de Proust. El desig no té remei, i si l'existència de l'ésser humà es xifra en aquesta dimensió, l'home està condemnat al dolor i al fracàs, a ser un permanent projecte inconclús. Mai no arriba a l'amor. La gelosia, la reificació de l'altre, les diferents formes de narcisisme i de coquetria signifiquen i alhora condueixen a aquest fracàs. En el desig, l'altre esdevé un mitjà i, per tant, queda despul·lat de tota moralitat. És immanent, temporal, perible. Però insaciable.

En tercer lloc, l'amor. En si té atributs contraris al desig: plenitud, esperança, cura, do (i perdó), satisfacció, felicitat, realització, amicitat, reciprocitat... Significa l'ésser humà en la seva dimensió més rica i singular (vegeu 1Co 13,4-7). Obert a allò transcendent, salvat de la temporalitat,

obert a l'altre com a fi en si mateix, l'amor es tensa cap al bé, cap a la felicitat. I és en aquest sentit que l'amor és primer. L'amor obre al desig i només així el desig mena a la felicitat. No és conclusió sinó que és principi. «Es siempre entrega a una persona. Es el regalo primordial» (pàg. 66); «Es algo fuerte y delicado a la vez»; «Es un don inmerecido, una gracia inesperada» (pàg. 68); «El amor es el punto en que confluyen las vertientes esenciales de la vida humana. Si desapareciera el amor, se disiparía el sentido de nuestra existencia y todos nuestros afanes carecerían de objeto» (pàg. 185). I com a mostra més alta, com a paradigma d'aquests atributs, hi ha l'amor sponsal, la relació entre l'home i la dona. Categòricament es resumeix tot aquest enfilall d'atributs dient que «el amor no es un problema sino un misterio» (pàg. 193), en la terminologia de Gabriel Marcel. No és reductible a categories psicològiques, objectivadores. Té una dimensió metafísica –i, si es vol, teològica– de gran densitat. Per això no pot ser llegit ni comprès des de «gabinetes de relaciones públicas» (pàg. 74), «el permisivismo comunitario y social» (pàg. 136) o «la proliferación de libros de autoayuda» (pàg. 193). És autenticitat, en el sentit existenciari que li dóna Heidegger. I, finalment, «para los cristianos, [...] amar al prójimo como a sí mismo es realmente posible para quien ha sido fascinado por el amor de Dios» (pàg. 195, paraules finals del text). Xoca la formulació d'aquesta frase conclusiva. L'ús de la tercera persona, la forma impersonal, indica una distància de l'autor respecte del que diu, distància que no s'ha mostrat al llarg de tot el text. Malgrat tot, i en definitiva, si l'amor és princi-

pi, és perquè ve de Déu (vegeu 1Jn 4,7-12): Déu és amor.

No podem acabar aquesta recensió sense deixar «un regusto de ceniza pascaliano en la boca» (pàg. 183). Es tracta d'un dels pensaments, el 323 en l'edició de Brunschvicg, que recull la misteriosa relació entre l'amor i el jo, essent l'amor el camí que ens condueix a aquesta inquietant intimitat sorprenent que som nosaltres mateixos:

«Què és el jo?

Un home que es posa a la finestra per mirar els vianants, si jo passo per allà, puc dir que hi és per veure'm? No, ja que ell no pensa en mi particularment; però aquell que estima algú per la seva bellesa, l'estima? No, ja que la verola, que destruirà la bellesa sense destruir la persona, farà que ja no l'estimi més.

I si hom m'estima pel meu judici, per la meva memòria, m'estima a *mi*? No, ja que jo puc perdre aquestes qualitats sense perdre'm a mi mateix. On és doncs aquest *jo*, si no és ni dins del cos, ni dins de l'ànima? I com estimar el cos o l'ànima, sinó per aquestes qualitats, que no són pas allò que fa el jo, puix que són moridores? Ja que, estimaria algú la substància de l'ànima d'una persona abstractament, fossin quines fossin les seves qualitats? Això no és possible, i seria injust. Hom no estima doncs mai ningú, sinó només qualitats.

Que ningú no es rigui doncs més d'aquells que es fan honorar per càrrecs i oficis, ja que ningú no estima ningú, sinó per qualitats manllevades.»

Xavier GARCIA-DURAN
Societat Catalana de Filosofia
Facultat de Filosofia (URL)